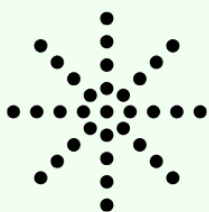

ЩОРІЧНИЙ ЗВІТ: ПРОГРАМА ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

які є підозрюваними, обвинуваченими
у вчиненні кримінального правопорушення

Результати реалізації пілотного проєкту,
узагальнення практики та пропозиції щодо
подальшого ходу реалізації

Дані у звіті за період з 09.09.2024 по 09.09.2025

Звіт підготовлено Координаційним центром з надання правничої допомоги на виконання наказу Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22 липня 2024 року № 2176/5/501/176 «Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення».

Зміст

I. Загальна інформація.....	4
II. Результати реалізації Програми: статистична інформація протягом першого року застосування.....	6
III. Узагальнення практики реалізації Програми: аналітична інформація про результати, виклики, проблематику.....	10
IV. Пропозиції до подальшого ходу реалізації Програми	25
V. Інформаційна підтримка Програми	27
VI. Передумови затвердження Програми.....	29

СКОРОЧЕННЯ:

БПД — безоплатна правнича допомога

МРЦ — міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги

Програма — пілотний проєкт «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»

ДЖЕРЕЛА:

- статистичні та аналітичні дані МРЦ;
- статистичні та аналітичні дані МРЦ та уповноважених органів з питань пробації;
- спільний звіт профільних структурних підрозділів Координаційного центру з надання правничої допомоги та Державної установи «Центр пробації»;
- зміст документів, що формуються під час реалізації Програми;
- вироки/ухвали суду;
- зворотній зв'язок медіаторів та працівників МРЦ, зібраний під час спеціально організованих Координаційним центром з надання правничої допомоги інтерв'їз, в т.ч. спільно з партнерами, щодо викликів Програми та процедури медіації, які виникають в діяльності медіаторів, працівників МРЦ у межах Програми;
- комунікативні заходи, організовані за міжнародної технічної підтримки ПРООН, зокрема: 23-х регіональних круглих столів та 1-го круглого столу за участю, зокрема центральних органів виконавчої влади, в яких загалом взяли участь більше 4 тис. осіб.

ПРОГРАМА ЗАПРОВАДЖЕНА:

наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22.07.2024 року № 2176/5/501/176 «Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» за погодженням з Координаційним центром з надання правничої допомоги, Національної поліції України, Державної установи «Центр пробації»».

МІНІСТЕРСТВО
ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Міністерство
внутрішніх справ
України

ОФІС
ГЕНЕРАЛЬНОГО
ПРОКУРОРА

ПІДТРИМКА МТД:

From
the People of Japan

Organization for Security and
Co-operation in Europe

Building a Europe
for and with children
Construind o Europă
cu și pentru copii

МІЖІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА:

МІЖВІДОМЧА
КООРДИНАЦІЙНА РАДА

з питань правосуддя щодо неповнолітніх

ПІДТРИМКА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ:

Українська фундація
правової допомоги

ВОЛОНТЕР
Всеукраїнський громадський центр

I. Загальна інформація

31 липня 2024 року набрав чинності Порядок реалізації пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення», затверджений наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22.07.2024 року № 2176/5/501/176 (далі — Програма).

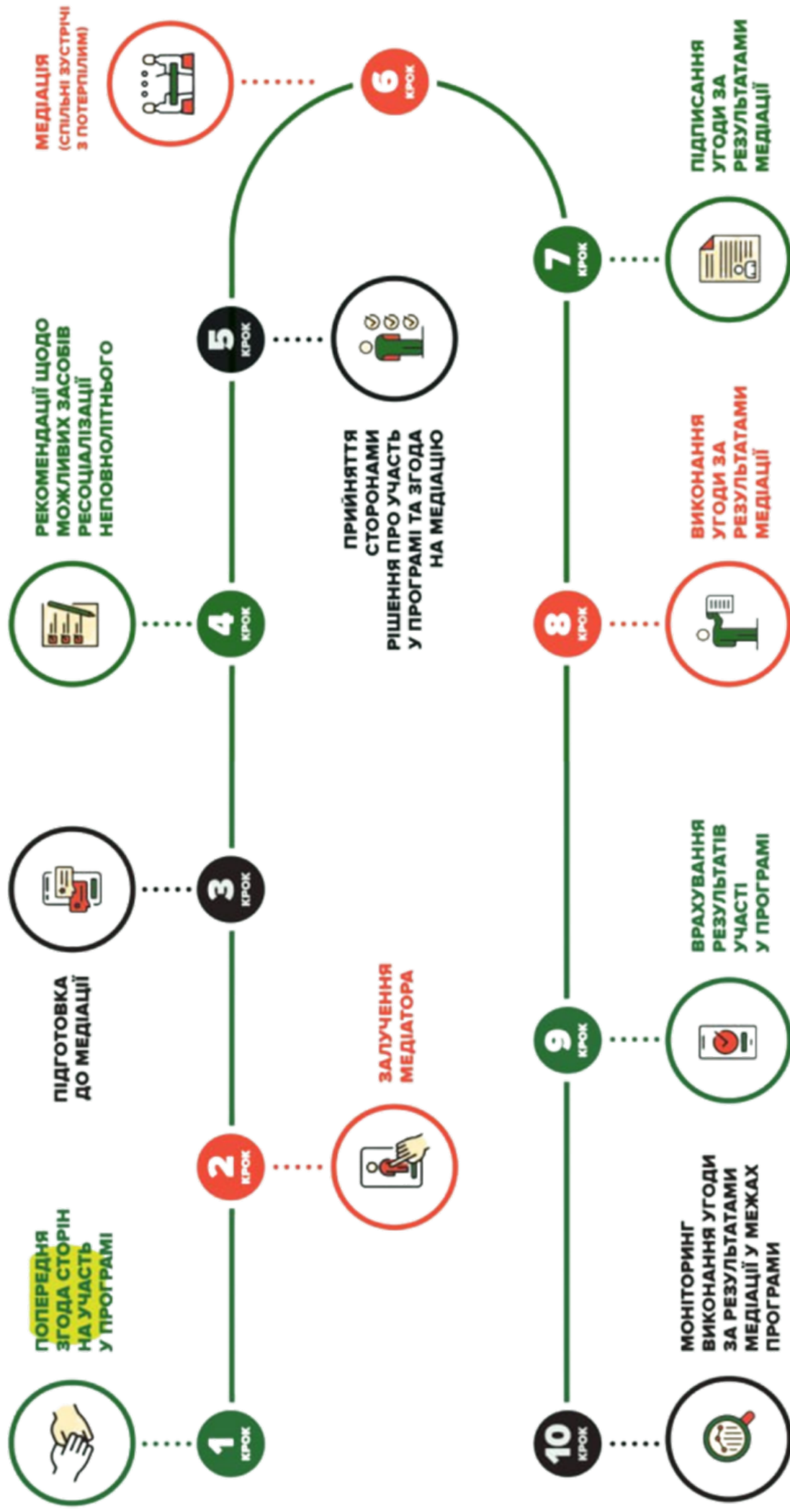
Програма реалізується на базі системи надання безоплатної правничої допомоги (далі — система надання БПД) з 09 вересня 2024 року. Координаційному центру з надання правничої допомоги доручено вжити вичерпних заходів, необхідних для реалізації Програми.

Діяльність системи надання БПД щодо забезпечення проведення медіації регулюється Законом України «Про безоплатну правничу допомогу», Положенням про центри з надання безоплатної правничої допомоги та низки інших актів Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України та Координаційного центру з надання правничої допомоги.

Реалізація Програми супроводжується рядом функцій та завдань, які виконують Координаційний центр з надання правничої допомоги, міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги (далі — МРЦ) та інші учасники Програми відповідно до визначеного механізму, а також систематичною комунікацією з суб'єктами, задіяними у Програмі (медіатори, дізнавачі, слідчі, прокурори, адвокати, уповноважені працівники органів з питань пробації, психологи, суб'єкти, які можуть готувати соціально-психологічну характеристику неповнолітнього, включно з його криміногенними потребами, надавати консультативну підтримку з питань визначення заходів ресоціалізації неповнолітнього, їх реалізації).

Програма є новим та єдиним нормативно-правовим актом в Україні, що визначає застосування відновного правосуддя до учасників кримінально-правових конфліктів, і, відповідно, її механізм реалізації потребує додаткової уваги з боку правничої спільноти, громадянського суспільства, державних органів, установ соціального захисту, організацій приватного та громадського сектору, які можуть бути задіяні у реалізації аспекту ресоціалізації.

Механізм реалізації Програми (схематично)

II. Результати реалізації Програми: статистична інформація протягом першого року застосування

1) Кількість випадків, у яких до МРЦ надійшли згоди на участь у Програмі від потерпілих та неповнолітніх та їх законних представників в розрізі областей та суб'єктів, які передали такі згоди до МРЦ в період з 09 вересня 2024 року по 09 вересня 2025 року:

№ з/п	Найменування пілотного регіону (область)	Дізнавач	Слідчий	Прокурор	Захисник/представник потерпілого	Всього
Північний МРЦ						
1	Вінницька	1	10	6	1	18
2	Житомирська	1	6	6	0	13
3	Київська	0	2	1	0	3
4	м. Київ	0	2	2	0	4
5	Хмельницька	0	6	2	0	8
6	Черкаська	2	3	4	0	9
Західний МРЦ						
7	Волинська	1	8	3	0	12
8	Закарпатська	3	7	3	0	13
9	Івано-Франківська	1	3	1	0	5
10	Львівська	2	4	0	0	6
11	Рівненська	1	7	3	0	11
12	Тернопільська	0	4	0	0	4
13	Чернівецька	2	1	2	0	6
Південно-Східний МРЦ						
14	Дніпропетровська	2	5	7	0	14
15	Донецька	0	1	0	0	1
16	Запорізька	0	4	1	0	5
17	Луганська	0	0	0	0	0
Східний МРЦ						
18	Полтавська	0	14	0	0	14
19	Сумська	4	5	3	0	12
20	Харківська	1	0	0	0	1
21	Чернігівська	1	6	0	0	6

№ з/п	Найменування пілотного регіону (область)	Дізнавач	Слідчий	Прокурор	Захисник/представник потерпілого	Всього
Південний МРЦ						
22	Кіровоградська	2	6	0	0	8
23	Херсонська	0	0	0	0	0
24	Миколаївська	1	4	3	0	8
25	Одеська	0	0	0	0	0
ВСЬОГО:		25	108	47	1	181

Станом на 09 вересня 2025 року згоди на участь у Програмі не надходили у межах Луганської, **Одеської**, Херсонської областей. Найбільше згод на участь у Програмі надійшло з Вінницької, Полтавської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської областей.

Усі згоди на участь у Програмі дізнавачі, слідчі, прокурори, адвокати надсилають за встановленою формою разом із супровідним листом на єдину регіональну пошту відповідного МРЦ, що використовуються для залучення захисника у кримінальному провадженні через систему надання БПД.

В кожному МРЦ створено спеціальний структурний підрозділ, що відповідає за реалізацію Програми та забезпечення надання послуг з медіації.

2) Кількість виданих медіаторам доручень для надання послуг з медіації у Програмі:

№ з/п	Найменування пілотного регіону (область)	Кількість виданих доручень	Кількість кримінальних проваджень	Результат		
				В роботі	Відмова сторони (ін)	Укладено угоду
Північний МРЦ						
1	Вінницька	22	18	2	6	10
2	Житомирська	14	13	2	2	9
3	Київська	5	3	0	0	3
4	м. Київ	5	4	0	2	2
5	Хмельницька	9	8	1	1	6
6	Черкаська	11	9	4	2	3
Всього		66	55	9	13	33
Західний МРЦ						
7	Волинська	15	12	6	4	2
8	Закарпатська	13	13	6	3	4
9	Івано-Франківська	5	5	0	1	4
10	Львівська	7	6	2	2	2
11	Рівненська	11	11	2	6	3
12	Тернопільська	5	4	0	2	2

№ з/п	Найменування пілотного регіону (область)	Кількість виданих доручень	Кількість кримінальних проваджень	Результат		
				В роботі	Відмова сторони (ін)	Укладено угоду
13	Чернівецька	6	5	0	1	4
Всього		62	56	16	19	21
Південно-Східний МРЦ						
14	Дніпропетровська	17	14	5	3	6
15	Донецька	1	1	1	0	0
16	Запорізька	6	5	1	2	2
17	Луганська	0	0	0	0	0
Всього		24	20	7	5	8
Східний МРЦ						
18	Полтавська	18	14	4	4	6
19	Сумська	15	12	2	1	9
20	Харківська	2	1	0	0	1
21	Чернігівська	8	7	0	2	5
Всього		43	34	6	7	21
Південний МРЦ						
22	Кіровоградська	11	8	2	2	4
23	Миколаївська	9	8	5	0	3
24	Одеська	0	0	0	0	0
25	Херсонська	0	0	0	0	0
Всього		20	16	7	2	7
ВСЬОГО:		215	181	45	46	90

Протягом року (звітного періоду) відсутні випадки неможливості залучити медіатора.

Якщо МРЦ отримує заяви про участь у Програмі в межах одного кримінального провадження щодо двох або більше неповнолітніх, в тому числі яких визнано потерпілим у кримінальному провадженні, МРЦ шляхом видачі окремих доручень для надання послуг з медіації залучає для реалізації Програми двох медіаторів (за наявності).

Протягом звітного періоду МРЦ залучили у межах Програми двох медіаторів для 34 випадків (комедіація).

Загальний показник результативності, що оцінюється укладенням угоди за результатами медіації, становить 66,2 % випадків.

Водночас, потребує окремого дослідження питання причин тих випадків, коли сторони відмовилися від участі у Програмі, а також на якому етапі це відбулося (на етапі підготовки до медіації чи процедури медіації). Механізму такого дослідження не визначено. Доцільно розглянути питання щодо проведення опитування сторін.

Адреси електронної пошти для передачі згод на участь у Програмі:

№ з/п	Найменування регіону України	Найменування адреси електронної пошти відповідного МРЦ, на яку приймаються запити про залучення психолога
За юрисдикцією Західного МРЦ		
1	Львівська область	order@legalaids.lviv.ua
2	Закарпатська область	order@legalaids.uz.ua
3	Тернопільська область	order@legalaids.te.ua
4	Івано-Франківська область	order@legalaids.if.ua
5	Чернівецька область	order@legalaids.cv.ua
6	Рівненська область	order@legalaids.rv.ua
7	Волинська область	order@legalaids.lt.ua
За юрисдикцією Північного МРЦ		
8	Житомирська область	order@legalaids.zt.ua
9	Хмельницька область	order@legalaids.km.ua
10	Вінницька область	order@legalaids.vn.ua
11	Черкаська область	order@legalaids.ck.ua
12	Київська область	order@legalaids.kiev.ua
13	м. Київ	order.kyiv@legalaids.kiev.ua
За юрисдикцією Південного МРЦ		
14	Одеська область	order@legalaids.od.ua
15	Миколаївська область	order@legalaids.mk.ua
16	Херсонська область	order@legalaids.ks.ua
17	Кіровоградська область	order@legalaids.kr.ua
За юрисдикцією Південно-Східного МРЦ		
18	Запорізька область	order@legalaids.zp.ua
19	Донецька область	order@legalaids.dn.ua
20	Дніпропетровська область	order@legalaids.dp.ua
За юрисдикцією Східного МРЦ		
21	Полтавська область	order@legalaids.pl.ua
22	Чернігівська область	order@legalaids.cn.ua
23	Сумська область	order@legalaids.sm.ua
24	Харківська область	order@legalaids.kh.ua

III. Узагальнення практики реалізації Програми: аналітична інформація про результати, виклики, проблематику

1) Кваліфікація кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях, у межах яких дізнавачами, слідчими, прокурорами, адвокатами до МРЦ передані згоди на участь у Програмі (через призму медіабельності кримінально-правових конфліктів).

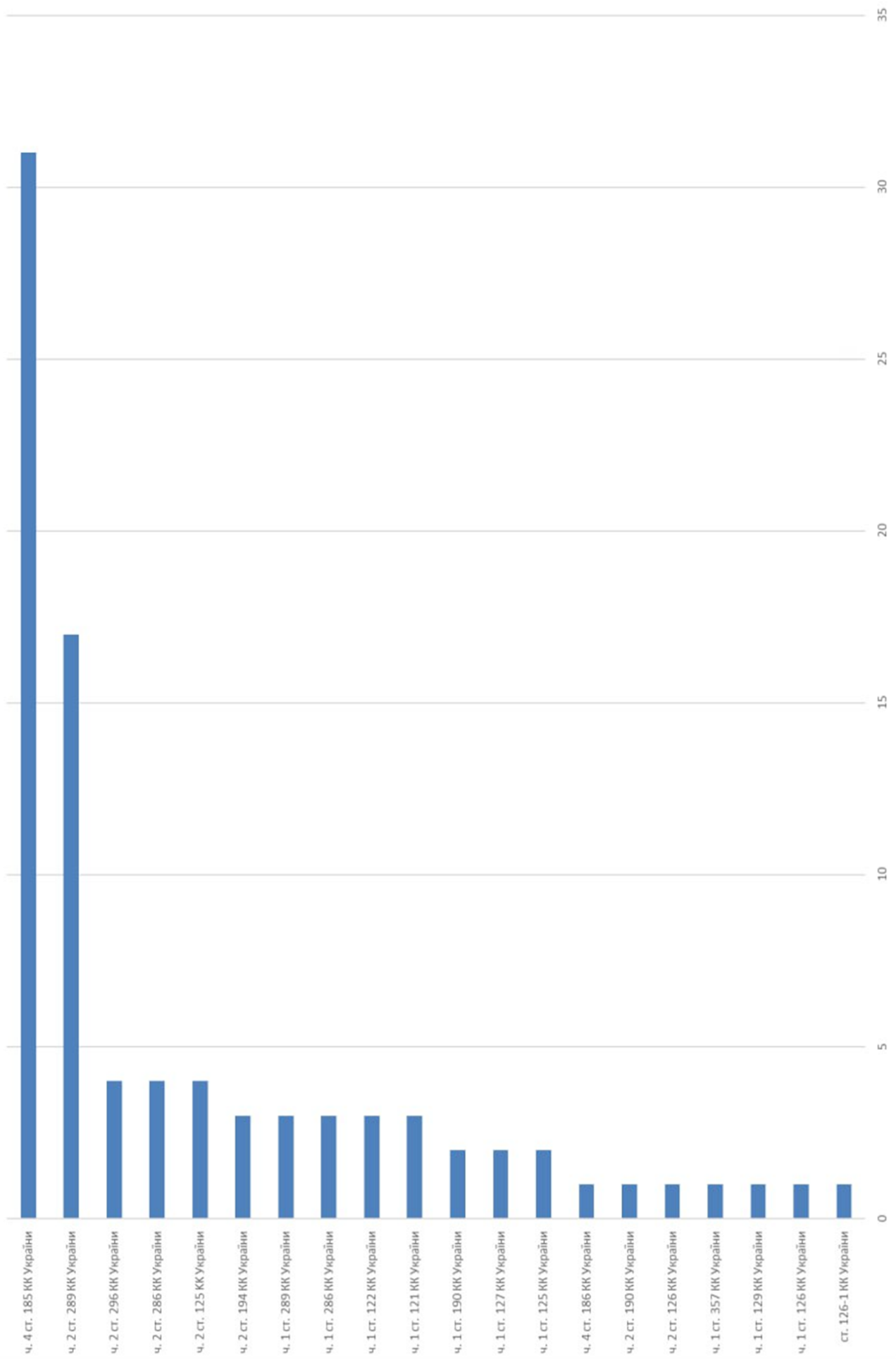
У відсотковому значенні розподіляються наступним чином:

- 70 % — тяжкі злочини за різними статтями Кримінального кодексу України (далі — КК України) (зокрема, частина 1 ст. 121, частина 4 ст. 185, частина 4 ст. 186, частина 2 ст. 286, частина 2 ст. 289 КК України);
- 25 % — нетяжкі злочини за різними статтями КК України (зокрема, частина 1 ст. 122, частина 2 ст. 296 КК України).
- 4,75 % — кримінальні проступки (частина 1 ст. 125, частина 1 ст. 126, частина 1 ст. 190 КК України);
- 0,25 % — особливо тяжкі злочини (частина 4 ст. 189, частина 2 ст. 121, частина 2 ст. 15 та частина 1 ст. 115 КК України).

Таким чином, в більшості випадків медіатори у межах Програми були задіяні для врегулювання кримінально-правових конфліктів щодо вчинення:

- крадіжок;
- грабежів;
- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами;
- незаконного заволодіння транспортним засобом;
- тілесних ушкоджень різної тяжкості;
- шахрайства;
- хуліганства, в тому числі, вчиненого групою осіб;
- несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж;
- викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження;
- інших кримінальних правопорушень.

Розподіл статей КК України 2024-2025

Така різноманітність правової кваліфікації свідчить про високий рівень медіабельності кримінально-правових конфліктів, тобто конфліктів, які можуть бути вирішені у процесі відновного правосуддя у формі медіації.

Так, серед правової кваліфікації зустрічаються такі тяжкі та особливо тяжкі злочини, що караються позбавленням волі від 7 до 12 років, в тому числі з конфіскацією майна:

- вимагання, що завдало майнової шкоди в особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою чи в умовах воєнного стану або надзвичайного стану, або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження;
- умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення;
- умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого;
- замах на кримінальне правопорушення.

У межах 4-х справ неповнолітні під час надання їм послуг з медіації перебували у СІЗО чи дитячій колонії. Одна зі справ перебувала на тій стадії, коли судом вже винесено вирок, а неповнолітні відбувають покарання у дитячій колонії.

Щонайменше у 10 справах потерпілими у врегулюванні кримінально-правових конфліктів були військові/ветерани. Більшість правопорушень — крадіжки, грабежі, тілесні ушкодження, мотиви вчинення яких ґрунтуються на бідності сім'ї неповнолітнього, національній нетерпимості (наприклад, використання російської мови).

З огляду на викладене, можна зробити висновок про високий рівень медіабельності у справах про відновне правосуддя. Зокрема, спостерігається тенденція у перевазі певного виду кримінально-правових конфліктів, які спрямовуються на Програму, і водночас сторони конфлікту навіть у особливо тяжких злочинах демонструють мотивацію до врегулювання за допомогою процесу відновного правосуддя, що вирішує не тільки питання відшкодування шкоди, а й отримання моральної сатисфакції (соціальний аспект), яка в переважній більшості випадків не задовольняється лише шляхом відшкодування матеріальної заподіяної шкоди.

2) Участь законних представників у Програмі.

Існують непоодинокі випадки відмови неповнолітнього чи потерпілого від надання заяви на участь у Програмі під впливом законного представника та/або відмови законного представника про здійснення візиту до пробації для інтерв'ювання неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) для складення інформаційної довідки уповноваженого органу пробації, що включає соціально-психологічну характеристику неповнолітнього («психологічний портрет»).

Більш складним є процес формування мотивації участі у Програмі опікунів/піклувальників неповнолітніх, які були вилучені з сімей/тимчасово вилучені і перебувають у спеціальних закладах, зокрема дитячих притулках служб у справах дітей. Переважно такі законні представники або не підтримують участь неповнолітніх у Програмі, або якщо надали заяву на участь у Програмі не сприяють участі в ній неповнолітнього, не надають підтримку і під час медіації не беруть активну участь в обранні, визначенні та узгодженні додаткових засобів ресоціалізації.

Процедура заміни законного представника у кримінальному провадженні не дорівнює автоматичній заміні законного представника у процесі надання послуг з медіації, а у разі якщо в процесі медіації буде з'ясовано, що законний представник діє не в інтересах неповнолітнього (як підозрюваного (обвинуваченого) так і потерпілого), відсутній механізм його заміни у кримінальному провадженні.

3) Домовленості, яких досягають потерпілий та неповнолітній підозрюваний (обвинувачений) у межах Програми, включно щодо додаткових засобів ресоціалізації. Відомості про врахування судом участі неповнолітнього у Програмі.

Станом на **09 вересня 2025 року** у межах реалізації Програми між сторонами медіації — неповнолітнім (за згодою його законного представника) та потерпілим було укладено **90 угод за результатами медіації**.

Аналізуючи домовленості щодо яких сторони медіації дійшли згоди у межах проведених медіацій, можна виділити наступні умови (наведені в порядку ранжування, починаючи з найбільш часто визначених):

- сторони досягли згоди щодо примирення між собою;
- неповнолітній(я) визнав завдану вчиненим кримінальним правопорушенням шкоду та вибачився перед потерпілим(ою);
- неповнолітній(я) повністю відшкодував(ла) шкоду чи зобов'язується вжити заходів до повного відшкодування шкоди в певний строк;
- потерпілий(а) жодних претензій щодо відшкодування шкоди не має, вибачення прийняв(ла);
- неповнолітній зобов'язується виконати рекомендовані органом пробації/установами/організаціями/іншими суб'єктами, діяльність яких спрямована на розвиток та ресоціалізацію неповнолітніх, узгоджені заходи ресоціалізації та розвитку.

Частка угод містить підтвердження сторонами виконання зобов'язань неповнолітнім до укладення угоди за результатами медіації, інша частка — передбачає, що частина зобов'язань (відшкодування шкоди та/або виконання засобів ресоціалізації) буде виконуватись неповнолітніми протягом певного часу, після підписання угоди. В цих випадках сторони надають до МРЦ інформацію про виконання/невиконання зобов'язань, проте в більшості МРЦ та/або медіатори звертаються до сторін і нагадують про необхідність надання такої інформації до МРЦ. Оскільки сторони не несуть відповідальності на ненадання до МРЦ підтвердження про виконання/невиконання умов угоди за результатами медіації, в деяких справах отримати таку інформацію не уявляється можливим.

4) Судова практика

У межах Програми для узагальнення практики МРЦ майже не доступні вирoki/ухвали суду про прийняте рішення у кримінальному провадженні. Скановані копії судових рішень отримують шляхом звернення до слідчих, прокурорів або шляхом моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень.

За цей період до МРЦ надійшло **38 вироків/ ухвал судів** у межах кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, які брали участь у Програмі.

Пунктом 14 Порядку реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» передбачено, що прокурор протягом десяти робочих днів з моменту набрання законної сили судовим рішенням у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього, який брав участь у Програмі, письмово інформує МРЦ про рішення у кримінальному провадженні. Існують неодинокі випадки ненадання або несвоєчасного надання інформації МРЦ.

За результатами аналізу судових рішень вбачається, що у **24 вироків/ухвал судами була врахована участь неповнолітніх у Програмі при прийнятті рішення щодо неповнолітніх, у 14 випадках — рішення суду не містять інформації про участь неповнолітніх у Програмі.**

Так, при аналізі **5-ти вироків у кримінальних провадженнях щодо тяжких злочинів** (грабіж, незаконне заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою групою осіб, вчинене з проникненням до сховища та втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, крадіжка), вбачається, **що судом врахована участь неповнолітніх у Програмі** та досягнення згоди щодо примирення з потерпілим, визначення способів та строків усунення наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням. Зокрема, у мотивувальній частині вироків зазначено, що участь у Програмі, серед іншого, є обставиною, яка відповідно до статті 69 КК України пом'якшує покарання обвинуваченого. Судом призначені узгоджені покарання (пробаційний нагляд / позбавлення волі на п'ять років без конфіскації майна та звільнення від відбування покарання з випробуванням іспитовим строком) та затверджено угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним (у 2-х кримінальних провадженнях).

В одному випадку ухвалою суду закрито кримінальне провадження щодо вчинення нетяжкого злочину (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення на підставі п. 7 частини 1 ст. 284 КПК України. У мотивувальній частині судом зазначено, що згідно інформації щодо результатів участі неповнолітнього у Програмі «учасники даної Програми надали згоду на звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, відповідно Програма відновлення завершилася успішно». Таким чином, судом врахована **участь неповнолітнього у Програмі**, поряд з цим ухвала не містить посилання на укладену між потерпілим та неповнолітнім угоду за результатами медіації. Як вбачається з вказаної угоди, яка направлена медіатором до МРЦ, неповнолітній взяв на себе відповідальність за наслідки кримінального правопорушення, визнав завдану вчиненим кримінальним правопорушенням шкоду, вибачився перед потерпілим, а потерпілий прийняв вибачення неповнолітнього. Сторони досягли згоди щодо примирення між собою. Неповнолітній взяв на себе зобов'язання до закінчення досудового розслідування відшкодувати потерпілому гроші за лікування. Сторони вирішили, що не мають один до одного жодних претензій і вважають, що неповнолітній може бути звільнений від кримінальної відповідальності.

У цих 6-ти випадках медіація у межах Програми проводилася в період, коли тривало досудове розслідування. Угоди за результатами медіації, направлені медіаторами до МРЦ, були спрямовані слідчому / прокурору до початку судового розгляду.

Аналіз **судових рішень, які не містять інформації** про участь неповнолітніх у Програмі, не дає змоги зробити висновок чи було судом взято до уваги результати участі підозрюваних (обвинувачених) у процесі відновного правосуддя, зокрема:

- у 1-ому випадку (кримінальне провадження щодо вчинення нетяжкого злочину — умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) ухвалою суду було закрито кримінальне провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення на підставі п. 7 частини 1 ст. 284 КПК України. Слід відмітити, що потерпілий та неповнолітній під час досудового розслідування не брали участь у Програмі, оскільки відповідні згоди сторін, оформлені належним чином, були направлені до МРЦ після направлення прокурором до суду обвинувального акту. Вже на стадії судового розгляду сторони брали участь у медіації, за результатами якої уклали угоду і, серед іншого, досягли згоди про те, що потерпілий у зв'язку з відшкодуванням завданої йому шкоди зобов'язується з'явитися в судові засідання та подати заяву про закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою від обвинувачення, а неповнолітній зобов'язується протягом місяця виконати рекомендовані органом пробації заходи шляхом звернення до психолога. Після закриття судом кримінального провадження до МРЦ надійшло повідомлення від прокурора про те, що закриття кримінального провадження стало можливим, в тому числі, із застосуванням Програми.
- у 1-ому випадку (кримінальне провадження щодо вчинення кримінального проступку — шахрайство) ухвалою суду було закрито кримінальне провадження та звільнено неповнолітнього від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим та відшкодуванням завданих збитків, керуючись ст. 46 КК України. На стадії досудового розслідування сторони брали участь у медіації, за результати якої уклали угоду і, серед іншого, досягли згоди про те, що неповнолітній зобов'язується відшкодувати завдану потерпілому шкоду шляхом виплати грошових коштів до початку розгляду кримінального провадження в суді (до першого судового засідання);
- у 1-ому випадку (кримінальне провадження щодо вчинення тяжкого злочину — крадіжка, поєднана з проникненням до сховища та вчинена в умовах воєнного стану) вироком суду було затверджено угоду про визнання винуватості, визнано неповнолітнього винуватим у вчиненні кримінального правопорушення та призначено покарання у вигляді пробаційного нагляду. Слід відмітити, що сторони брали участь у Програмі на стадії досудового розслідування та судового розгляду. Як вбачається з умов угоди за результатами медіації сторони досягли примирення, потерпілим не заявлено вимог щодо відшкодування шкоди та компенсації завданих збитків, а неповнолітнім взято зобов'язання відвідувати соціального педагога з метою розвитку навичок спілкування з батьками та оточуючими. Також, сторони дійшли згоди про намір повідомити у судовому засіданні про результати укладання такої угоди;
- у 1-ому випадку (кримінальне провадження щодо вчинення тяжкого злочину — умисне тяжке тілесне ушкодження) вироком суду визнано неповнолітнього винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень та призначено покарання у вигляді позбавлення волі та звільнено його від відбування покарання з випробуванням, встановивши йому іспитовий строк на один рік. У цій справі сторони також брали участь у Програмі протягом досудо-

вого розслідування та судового розгляду. Угода за результатами медіації була підписана сторонами в день ухвалення вироку суду. При цьому, вбачається, що угода фіксує взяті неповнолітнім на себе зобов'язання про відшкодування завданих збитків (грошових коштів) з розстроченими платежами, виконання додаткових заходів ресоціалізації у вигляді проведення корекційної роботи неповнолітнього з психологом та проведення бесід виховного характеру з батьками неповнолітнього. Також сторони домовилися про намір повідомити у судовому засіданні про результати укладання такої угоди та передачу копії угоди суду для врахування при прийнятті рішення щодо відповідальності неповнолітнього;

- у 1-ому випадку (кримінальне провадження щодо вчинення тяжкого злочину — таємне викрадення чужого майна (крадіжка), вчиненого в умовах воєнного стану) вироком суду визнано неповнолітньою винним у скоєнні кримінального правопорушення та призначено покарання із застосуванням частини 1 статті 69, частини 1 та частини другої 2 статті 101 КК України у виді пробаційного нагляду, строком на 1 рік. В мотивувальній частині рішення суд посилається на документи, отримані після участі неповнолітньої у Програмі, а саме:
- «...в судовому засіданні були досліджені докази, що підтверджують вину ... у вчиненні кримінального правопорушення:...
- згода на участь у програмі відновного правосуддя (том № 2 матеріалів к.п. а.с. 42-47);
- результати відновного правосуддя з ЦБПД (том 2 матеріалів к.п. а.с. 50-58);...».

Поряд з цим, суд в своєму рішенні не спирається на ці докази, як обставини, що пом'якшують покарання обвинуваченої. У цій справі сторони брали участь у Програмі протягом досудового розслідування та в процесі медіації була укладена угода за результатами. Водночас, вказане формулювання може формувати хибний висновок про те, наче участь у Програмі та укладення угоди за результатами медіації підтверджує вину у вчиненні кримінального правопорушення, що грубо суперечить профільному Закону України «Про медіацію», а також не відповідає міжнародним актам Комітету міністрів Ради Європи та ООН.

В цілому, практика врахування результатів участі неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених) на стадії здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, в тому числі, фактично, як індивідуальна характеристика неповнолітнього, підтверджує дієвість пункту 14 Порядку реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» щодо можливих процесуальних наслідків, які настали з огляду й на участь неповнолітнього у Програмі:

- закриття кримінального провадження;
- звільнення від кримінальної відповідальності чи застосування примусових заходів виховного характеру;
- укладення угод з неповнолітнім;
- урахування результатів участі неповнолітнього у Програмі як обставину, яка пом'якшує покарання, або звільнення від покарання на підставі частини четвертої статті 74, статті 105 КК України, або призначення покарання від-

повідно до пункту 3 частини першої статті 65, статей 66, 69, 691 КК України.

При цьому, угода за результатами медіації¹ не замінює та не протиставляється угодам у кримінальному провадженні, а може бути укладена до укладення угоди про примирення або угоди про визнання винуватості, зокрема фіксувати наміри сторін укласти одну з вказаних угод.

З наявних проаналізованих рішень суду не вбачалось, що досудова доповідь щодо неповнолітнього містила інформацію про результати участі неповнолітнього у Програмі².

5) Додаткові заходи ресоціалізації, які зазначаються в угодах за результатами медіації у межах Програми³:

- «протягом 2025 року неповнолітній буде залучатись та здійснювати допоміжні дії щодо проведення суспільних/громадських заходів у ____ філії КЗ «Центр розвитку культури і дозвілля» ____ за попереднім запрошенням завідувача будинком культури»;
- «проходження пробаційної програми «Подолання агресивної поведінки»»;
- «звернення до психолога КЗ «_____ спеціальної школи»»;
- «відвідування неповнолітнім соціального педагога ____ ліцею ____ селищної ради з метою розвитку навичок спілкування з батьками та оточуючими»;
- «проведення неповнолітнім самостійної роботи, спрямованої на підвищення рівня самоконтролю та саморегуляції, опанування технік по зниженню емоційної напруги»;
- «підтримка з боку сім'ї для забезпечення розвитку самодисципліни»;
- «проведення корекційної роботи неповнолітнього з психологом з метою сприяння зменшенню агресивних проявів; проведення бесід виховного характеру з батьками неповнолітнього»;
- «участь неповнолітнього у соціально-корисних видах зайнятості» (наприклад, надання допомоги постраждалим внаслідок воєнних дій, шляхом участі у соціальних проєктах; надання допомоги вимушено переміщеним особам, зокрема фасування і розвантаження гуманітарної допомоги; долучення до волонтерства на користь оборони України (плетіння маскувальних сіток);
- «проходження пробаційної програми «Зміна прокримінального мислення»»;
- інші.

1 Форма угода за результатами медіації, що укладається у межах Програми розроблена відповідно до ст. 21 Закону України «Про медіацію».

2 Механізм включення до досудової доповіді інформації про участь неповнолітнього у Програмі передбачений наказом Координаційного центру з надання правничої допомоги та Державної установи «Центр пробації» від 27.09.2024 року № 99/312 «Про затвердження Порядку взаємодії міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги та уповноважених органів з питань пробації у межах реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»;

3 Найменування організацій знеособлено з метою збереження конфіденційної інформації.

6) Отримання консультативної підтримки з питань визначення та обрання додаткових засобів ресоціалізації щодо конкретного неповнолітнього, що можуть бути передбачені в угоді за результатами медіації

З метою реалізації у межах Програми аспекту ресоціалізації, 27 вересня 2024 року Координаційним центром з надання правничої допомоги та Державною установою «Центр пробації» підписано спільний наказ № 99/312 «Про затвердження Порядку взаємодії міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги та уповноважених органів з питань пробації у межах реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» (далі — Порядок взаємодії).

Порядком взаємодії передбачено, що за запитом МРЦ уповноважений орган з питань пробації (далі — орган пробації) надає консультативну підтримку з питань обрання можливих додаткових засобів ресоціалізації та розвитку особистості конкретного неповнолітнього, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення (далі — неповнолітній) та готує інформаційну довідку органу пробації щодо неповнолітнього, що містить його соціально психологічну характеристику.

Відвідування органу пробації є добровільним.

Порядок взаємодії також надає можливість органу пробації при підготовці досудової доповіді направити запит до МРЦ з проханням надати інформацію про результати участі неповнолітнього у Програмі для того, щоб суд міг взяти до уваги таку інформацію. Механізм передбачений з огляду і на те, що участь у Програмі неповнолітнього могла розпочатися і після закінчення досудового розслідування (наприклад, згоди на участь у Програмі надійшли до МРЦ від захисника чи представника потерпілого, а не дізнавача/слідчого/прокурора).

Станом на 09 вересня 2025 органами пробації одержано запити МРЦ відносно 197 неповнолітніх. Органами пробації підготовлено та надано до МРЦ 151 інформаційну довідку органів пробації щодо неповнолітніх. Відносно 38 неповнолітніх інформаційні довідки не надано у зв'язку з тим, що неповнолітні та їх представники до органів пробації не з'явилися, про що органами пробації поінформовано МРЦ. Відносно 8 неповнолітніх інформаційної довідки від органів пробації не отримано, оскільки запити ще опрацьовуються.

Станом на 20 липня 2025 року з метою підготовки інформаційних довідок інтерв'ювання 64 неповнолітніх проводилось за участю психолога органу пробації. За результатом інтерв'ювання криміногенні потреби щодо 36 неповнолітніх не виявлені.

Інформаційні довідки відносно 114 неповнолітніх містять рекомендації можливих додаткових засобів ресоціалізації та розвитку особистості.

Загалом такі рекомендації є загальними, стосуються проведення заходів, спрямованих на корекцію поведінки, розвиток особистих якостей, мотивування до навчання та корисного проведення дозвілля, покращення взаємовідносин з батьками або законними представниками, посилений соціальний нагляд, розвиток навичок асертивності, відвідування гуртків тощо.

Мають місце випадки коли МРЦ отримує від органу пробації інформаційну довідку щодо неповнолітнього, в якій зазначено про необхідність проведення додаткової виховної або іншої роботи з корекції поведінки законного (законних) представника (представників) неповнолітнього.

МРЦ, отримавши таку інформацію, не має функцій щодо подальшого її оброблення та/або спрямування для вжиття заходів реагування до належної установи/органу.

7) Ключові суб'єкти механізму взаємодії із системою надання безоплатної правничої допомоги для цілей реалізації Програми відповідно до нормативно-правового акту, який визначає порядок реалізації Програми:

- Міністерство юстиції України;
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Національна поліція України;
- Офіс Генерального прокурора;
- медіатори;
- Державна установа «Центр пробації» та уповноважені органи з питань пробації;
- установи, організації, фізичні особи (за згодою), діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію, та які можуть надавати консультативну підтримку у визначенні та обранні додаткових засобів ресоціалізації щодо конкретного неповнолітнього, що можуть бути передбачені в угоді за результатами медіації;
- психологи, які можуть надавати загальну інформацію щодо особистості неповнолітнього, включаючи його соціально-психологічну характеристику та криміногенні потреби, для визначення додаткових засобів ресоціалізації за згодою неповнолітнього та його законного представника під час підготовки до медіації або її проведення;
- учасники Програми, зокрема неповнолітні, які є підозрюваними (обвинуваченими) у вчиненні кримінального правопорушення, потерпілі та їх законні представники.

Проблематика у механізмі взаємодії.

1) Програма не передбачає механізму залучення суб'єктів, які гарантуватимуть надання загальної інформації щодо особистості неповнолітнього, включаючи його соціально-психологічну характеристику та криміногенні потреби, для визначення додаткових засобів ресоціалізації, а також гарантуватимуть надання консультативної підтримки у визначенні та обранні додаткових засобів ресоціалізації щодо конкретного неповнолітнього, і, ключове — реалізуватимуть заходи ресоціалізації за згодою сторін кримінально-правового конфлікту. Порядок взаємодії МРЦ та уповноважених органів з питань пробації є організаційно-розпорядчим документом (наказом) Координаційного центру з надання правничої допомоги та Державної установи «Центр пробації». Відсутні спеціальні адаптовані програми, які будуть відновлювати / корегувати поведінку неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення, в тому

числі за активною участю потерпілих⁴.

Пунктом 11 Програми передбачено, що з метою отримання загальної інформації щодо особистості неповнолітнього, включаючи його соціально-психологічну характеристику та криміногенні потреби, для визначення додаткових засобів ресоціалізації за згодою неповнолітнього та його законного представника під час підготовки до медіації або її проведення МРЦ можуть залучати психологів за умови їх наявності в порядку, встановленому Координаційним центром з надання правничої допомоги.

2) Відсутній порядок моніторингу виконання угод за результатами медіації.

3) Не визначено порядку спільної звірки інформацією між Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора та системою надання БПД.

Окремо слід зазначити, що суди/судді не є суб'єктами, задіяними у Програмі, що є викликом для її реалізації. Зокрема, Програма може бути застосована в період, коли суд розглядає кримінальне провадження щодо неповнолітнього, але суддів не уповноважено на інформування (ініціацію) про застосування Програми. Єдиним суб'єктом, який може на стадії судового розгляду ініціювати участь у Програмі, залишається захисник та/або представник потерпілого (адвокат) у кримінальному провадженні. Крім того, за результатами аналізу ухвал/вироків суду у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, які взяли участь у Програмі, спостерігається кардинально різна судова практика, зокрема, судді як беруть, так і не беруть до уваги інформацію про участь неповнолітнього у Програмі. Деякі ухвали (вироки) містять інформацію про участь неповнолітнього у Програмі, але не містять висновків чи вплинули та яким чином вплинули результати участі у Програмі на прийняття судом рішення щодо відповідальності неповнолітнього.

8) Особи, на яких спрямована реалізація Програми:

- неповнолітні з 14 до 18 років, які є підозрюваними чи обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Також, у Програмі можуть брати участь особи, які досягли 18 років і вчинили кримінальне правопорушення у неповнолітньому віці;
- потерпілі у кримінальному провадженні (юридичні особи, неповнолітні (з 14 років) та повнолітні фізичні особи).

Проблематика.

Не можуть брати участь у Програмі неповнолітні:

- яким виповнилося 14 років, вчинили суспільно небезпечні діяння, але не досягли віку кримінальної відповідальності;
- які вчинили кримінальні правопорушення, внаслідок яких заподіяно шкоди державі, громадським інтересам і відсутня потерпіла сторона, яка набула процесуального статусу (прав і обов'язків потерпілого). Зокрема, у випадку кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та інших (проблематика відсутності дискреції);

⁴ Реалізація пробаційних програм щодо засуджених до покарання у виді пробаційного нагляду, або осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, на яких судом покладено такий обов'язок (далі — суб'єкт пробації), забезпечується уповноваженим органом з питань пробації (Перелік заходів щодо реалізації пробаційних програм, затверджений наказом Міністерством юстиції України від 28.03.2018 року № 926/5 «Про затвердження переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм»).

- підозрювані чи обвинувачені, які досягли повноліття і вчинили кримінальне правопорушення групою осіб за участю неповнолітніх. З огляду на інтервенцію в конфлікт вказане питання потребує особливої уваги, оскільки в межах однієї кримінальної події за участю неповнолітніх та повнолітніх, участь у відновному правосудді передбачена тільки для неповнолітніх. Вказана обставина впливає на медіабельність справ і загальну соціальну справедливість для кожної із сторін. Прикладом у межах Програми є низка справ, де, наприклад, кримінальне правопорушення, яке спричинило смерть потерпілого, вчинено повнолітньою особою, неповнолітнім та особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

9) Суб'єкти Програми, які відповідно до нормативно-правового акту, можуть передавати згоди неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого на участь у Програмі (далі — згоди на участь у Програмі):

- дізнавачі;
- слідчі;
- прокурори;
- адвокати (захисники, представники потерпілого у кримінальному провадженні).

Проблематика.

1) Неповнолітні підозрювані (обвинувачені), потерпілі (за згодою законних представників), а також фізичні чи юридичні особи, які в порядку Кримінального процесуального кодексу України можуть пред'явити цивільний позов, не можуть самостійно подати до МРЦ згоди на участь у Програмі;

2) суд/судді не наділені процесуальним правом у роз'ясненні сторонам, щонайменше на підготовчому засіданні, права на примирення шляхом участі у програмі відновного правосуддя у формі медіації;

3) адвокати не використовують можливий механізм. За перший рік реалізації Програми адвокат в 1-му випадку передав до МРЦ згоди на участь у Програмі.

Довідково: «Адвокат має залишатися незалежним від свого клієнта. У межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта. Адвокат за можливості сприяє досудовому та позасудовому порядкам урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами» (ст. 8 Правил адвокатської етики).

Координаційним центром з надання правничої допомоги внесено на розгляд Міністерству юстиції України, а в подальшому затверджено Міністерством юстиції України зміни до Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 25.02.2014 року № 386/5, Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 21.12.2017 року № 4125/5.

Наразі стандарти надання адвокатами безоплатної вторинної правничої допо-

моги передбачають:

- захисник: роз'яснює неповнолітньому, який є підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення, доступною для нього мовою з урахуванням віку і зрілості та його законному представнику процесуальні права неповнолітнього та повноваження захисника в кримінальному провадженні, а також процесуальне право на примирення з потерпілим у кримінальному провадженні і його наслідки та інформує про можливість участі у Програмі; з урахуванням результатів участі неповнолітнього у Програмі узгоджує правову позицію з клієнтом щодо подання клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності або про врахування наявних обставин, які пом'якшують покарання, чи передбачають звільнення від покарання, або призначення більш м'якого покарання на підставах, визначених Кримінальним кодексом України;
- адвокат (представник потерпілого): роз'яснює неповнолітньому, який є потерпілим у кримінальному провадженні, доступною для нього мовою з урахуванням віку і зрілості та його законному представнику процесуальні права неповнолітнього та повноваження адвоката в кримінальному провадженні, а також процесуальне право на примирення з підозрюваним, обвинуваченим у кримінальному провадженні і його наслідки та інформує про можливість участі у Програмі; з урахуванням результатів участі неповнолітнього у Програмі узгоджує правову позицію з клієнтом щодо висловлення його думки під час вирішення питання про примирення з підозрюваним, обвинуваченим.

Завдяки внесенню змін до стандартів надання адвокатами безоплатної вторинної правничої допомоги відбулося стимулювання залученості адвокатів до участі у підготовчих заходах до медіації/процедурі медіації, як захисників представників своїх клієнтів, які є сторонами медіації (співпрацюють з системою надання БПД (більше 3000 тис. адвокатів).

Загалом, при використанні сторонами програми відновного правосуддя у формі медіації під час кримінального провадження, зокрема долучення до матеріалів кримінального провадження угоди за результатами медіації, відсутність правового регулювання у Кримінальному процесуальному кодексі України про застосування такого механізму позбавляє сторін, суд та учасників кримінального провадження спиратися на відповідні норми права, а також викликає дискусії правових позицій щодо можливих наслідків участі неповнолітнього у Програмі (можливого впливу на хід кримінального провадження). Угода за результатами медіації в судовій практиці під час кримінального процесу в деяких випадках береться до уваги, в деяких рішеннях судів не містять інформації про наявність її укладення. Деякі судді займають позицію, що угода за результатами медіації не може бути долучена до матеріалів провадження, оскільки процесуальний порядок про це не визначений.

10) Залучення медіаторів

З метою забезпечення реалізації Програми на всій території України, Координаційним центром з надання правничої допомоги проведено два конкурсних відбори медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги (далі — конкурсний відбір) протягом 2024 — 2025 років.

За результатами конкурсного відбору до [Реєстру медіаторів](#), які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги (далі — Реєстр)

станом на 09 вересня 2025 року включено 182 медіатора. Реєстр формується з 2022 року.

Медіатор, якого включено до Реєстру, укладає з договір про надання послуг з медіації у межах Програми, після підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги за найменуванням спеціалізації «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб» (Порядок підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги, затвердженого наказом Координаційного центру з надання правничої допомоги від 15 серпня 2024 року № 95 (із змінами внесеними наказом Координаційного центру з надання безоплатної правничої допомоги від 25.12.2024 року № 112)).

Таким чином, МРЦ укладають договір виключно з тим медіатором, який підтвердив спеціалізацію.

Станом на 09 вересня 2025 року з загальної кількості медіаторів, включених до Реєстру, 55 медіатора підтвердили спеціалізацію медіатора за найменуванням спеціалізації «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб».

Інші медіатори продовжують подавати в установленому порядку заяви про підтвердження спеціалізації та визначатися щодо форми своєї діяльності для укладання договору з МРЦ.

Оплата винагороди медіаторів здійснюється відповідно до Порядку оплати послуг з медіації медіаторам, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2024 року № 63.

Порядок в умови укладення договорів з медіаторами, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, затверджено наказом Координаційного центру з надання правничої допомоги від 30 червня 2026 року № 38 «Деякі питання оплати послуг з медіації медіаторам, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги».

Окрім документів, що підтверджують надання послуг з медіації, медіатори подають до МРЦ інформаційно-аналітичні звіти за кожним окремим дорученням надання послуг з медіації.

В середньому медіатори беруть на виконання 1-2 доручення для надання послуг з медіації протягом місяця.

Медіатори в межах Програми можуть надавати послуги з медіації очно або онлайн, в тому числі за межами району, в якому вони проживають або в якому зареєстроване їх місце діяльності.

Протягом звітного періоду МРЦ залучили у межах Програми для надання послуг з медіації 42 медіаторів, які включені до Реєстру (очно — у 50 випадках, онлайн — у 130 випадках). Залучення медіаторів очно залишається пріоритетом. Наявна потреба у подоланні упередження, або принаймні зменшення рівня спротиву медіаторів, адвокатів, сторін, дізнавачів, слідчих, прокурорів, судів про неефективність надання послуг з медіації онлайн.

Існують непоодинокі випадки коли більше ніж протягом 3-х робочих днів медіатор не зміг зв'язатися зі сторонами конфлікту та/або більше ніж протягом 14 календарних днів не повідомив МРЦ чи продовжує медіатор здійсню-

вати заходи з підготовки до медіації, чи процедура медіації зі сторонами конфлікту триває. Відсутності інформації у МРЦ про хід виконання доручення про надання послуг з медіації впливає на можливість врахувати результати участі неповнолітнього у Програмі під час здійснення досудового розслідування/судового розгляду кримінального провадження.

IV. Пропозиції до подальшого ходу реалізації Програми

Для підвищення ефективності реалізації Програми розглянути такі питання:

- розробити регіональні дорожні карти, що включатимуть спеціальний реєстр (список), суб'єктів, які можуть здійснювати додаткові засоби ресоціалізації та розвитку неповнолітніх;
- розробити зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо процесуальних наслідків застосування відновного правосуддя у формі медіації, інформування судом в підготовчому засіданні про можливість примирення шляхом участі у програмі відновного правосуддя у формі медіації, інтеграції відновного правосуддя в процес виведення дитини з кримінального провадження;
- затвердити окремий нормативно-правовий акт про порядок забезпечення проведення медіації, в тому числі із застосування програми відновного правосуддя, яким, зокрема закріпити можливість застосування на етапі здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, визначити суб'єктів права на отримання послуг з медіації та процедури звернення до МРЦ щодо залучення медіатора на виконання ст. 17 Закону України «Про медіацію». До суб'єктів права віднести осіб;
- яким виповнилося 14 років, вчинили суспільно небезпечні діяння, і не досягли віку кримінальної відповідальності;
- є підозрюваними чи обвинувачені, досягли повноліття і вчинили кримінальне правопорушення групою осіб за участю неповнолітніх;
- наділити функціями органи пробації та установи соціального захисту для реалізації досягнення цілей відновного правосуддя, зокрема органів пробації щодо складення інформаційної довідки щодо неповнолітнього, що включатиме соціально-психологічну характеристику неповнолітнього («психологічний портрет»), а також включення до досудової доповіді щодо неповнолітнього інформацію про результати участі у програмі відновного правосуддя;
- передбачити механізм взаємодії МРЦ, органів та установ соціального захисту для реалізації досягнення цілей відновного правосуддя;
- впровадити механізм залучення психологів до реалізації Програми;
- впровадити спеціальні програми ресоціалізації/реабілітації/реінтеграції неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, але не були засуджені до покарання у виді пробаційного нагляду, або звільнені від відбування покарання з випробуванням, на яких судом покладено такий обов'язок (для корекції поведінки неповнолітніх); практику застосування складення та виконання індивідуальних планів неповнолітніми за участю

їх сімей про корекцію поведінки. Передбачити можливість брати активну участь потерпілих у реалізації таких програм/індивідуальних планів;

- розробити базову форму запитань медіаторів до неповнолітніх, які добровільно у межах Програми мають намір брати на себе зобов'язання щодо корекції поведінки з метою недопущення повторення правопорушень в майбутньому;
- впровадити звірку даних в ході реалізації Програми між системою надання надання БПД, Національною поліцією України та Офісом Генерального прокурора;
- провести інтерв'ювання/опитування учасників Програми, зокрема, з фокусом на причини відмов сторін кримінально-правового конфлікту брати участь у Програмі, а також розуміння ними сутності відновного правосуддя;
- у 2026 році провести дослідження щодо оцінки впливу результатів Програми на рецидиви вчинення злочинів, дієвості обраних додаткових засобів ресоціалізації для подолання наслідків вчинення кримінального правопорушення повторно;
- впровадити механізм моніторингу виконання угод за результатами медіації у межах Програми;
- розробити пропозиції щодо змін до Закону України «Про медіацію» в частині особливостей участі у медіації неповнолітніх осіб, які є учасниками кримінального провадження, і законні представники яких діють не в інтересах неповнолітнього;
- продовжити популяризацію/навчання про сутність відновного правосуддя для ключових зацікавлених осіб (дізнавачі, слідчі, прокурори, адвокатура, судді, працівники уповноважених органів з питань пробації, медіатори, психологи та інших професіонали), а також правопросвітництво та комунікативні заходи у сфері відновного правосуддя; інформувати найбільші торгові мережі України, зокрема супермаркети та гіпермаркети, що стикаються з крадіжками за участю неповнолітніх, про дію в Україні державної програми відновного правосуддя та її переваги;
- залучити до популяризації Програми територіальні громади, в тому числі об'єднані, заклади освіти, органи ювенальної превенції заклади освіти, адвокатуру, суди;
- передбачити механізм, за яким МРЦ та медіатори зможуть отримувати інформацію чи була та яким чином врахована участь неповнолітнього у Програмі під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження;
- розробити зміни до Програми щодо обов'язку медіатора інформувати МРЦ не пізніше: 3-х робочих днів з дня отримання доручення для надання послуг з медіації — якщо протягом перших 2-х днів з дня отримання доручення медіатор не зміг зв'язатися зі сторонами конфлікту; 14-ти календарних днів з дня отримання доручення, якщо протягом цього періоду медіатор не надіслав до МРЦ угоду за результатами медіації у межах Програми, проте, чи продовжує медіатор здійснювати заходи з підготовки до медіації, чи процедура медіації зі сторонами конфлікту триває;
- розробити стратегічну дорожню карту впровадження Програми або інший документ шляхом залучення рівня формування рішень (політики, керівниц-

тво, відомства, громади), зокрема забезпечити залученість високого рівня суб'єктів, які формують правову політику та здійснюють стратегічне планування у сфері доступу до правосуддя;

- продовжити реалізацію Програми протягом 2025-2026 років.

V. Інформаційна підтримка Програми

Протягом лютого-березня 2025 року МРЦ, за підтримки Координаційного центру, проєкту «Трансформаційне відновлення задля безпеки людей в Україні», що фінансується Урядом Японії та впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН) в Україні, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора та Державної установи «Центр пробації», організували та провели 23 регіональних зустрічі (круглі столи) на тему «Хід реалізації та перші результати Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення».

Основною метою круглих столів було:

- презентація ключових аспектів механізму Програми;
- представлення та обговорення ролі та впливу кожного ключового стейкхолдера реалізації Програми;
- обговорення ходу реалізації Програми, зокрема її успішні практики, виклики, проблематика та перспективи реалізації;
- окреслення кроків, необхідних для посилення ефективності реалізації Програми.

У круглих столах приймали участь дізнавачі, слідчі, прокурори, працівники системи надання безоплатної правничої допомоги, адвокатура, медіатори, судді, суб'єкти, діяльність яких спрямована на розвиток та ресоціалізацію неповнолітніх у конфлікті з законом та реінтеграцію потерпілих (психологи, педагоги, вчителі, представники закладів освіти, центрів зайнятості, уповноважених органів з питань пробації, установ соціального захисту, реабілітаційних центрів, інші зацікавлені особи).

В межах проведення круглих столів:

- **забезпечено друком 90 тис. брошур «Відновне правосуддя: путівник для потерпілого» та «Відновне правосуддя: путівник для неповнолітнього».** Матеріал погоджено з Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора та Державною установою «Центр пробації», проводиться робота щодо його розповсюдження серед зацікавлених осіб;
- підготовлено для кожного регіонального круглого столу детальний інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації Програми.

25 червня 2025 року Координаційний центр з надання правничої допомоги у співпраці з Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх за підтримки ПРООН в Україні провели на національному рівні круглий стіл на тему «Правова політика та стратегія впровадження віднов-

ного правосуддя через систему безоплатної правничої допомоги в умовах європейської інтеграції».

Круглий стіл проводився в якості фінального обговорення з суб'єктами, які здійснюють правову політику та стратегічне планування, результатів 23-х регіональних круглих столів та проблемних питань впровадження Програми, в тому числі через призму аналізу законодавства та практики впровадження через систему надання БПД, проблемного аспекту ресоціалізації, можливості формування дорожньої карти впровадження. Підготовлено [Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації Програми](#), який розміщено на сайті системи надання БПД.

У круглому столі взяли участь представники центральних органів виконав-

чої влади, державних установ, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій, громадських організацій, судді, адвокати, медіатори та інші представники (понад 750 осіб очно та 3,5 тис. учасників онлайн). Долучення здійснювалось в тому числі за активної підтримки Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної установи «Центр пробації».

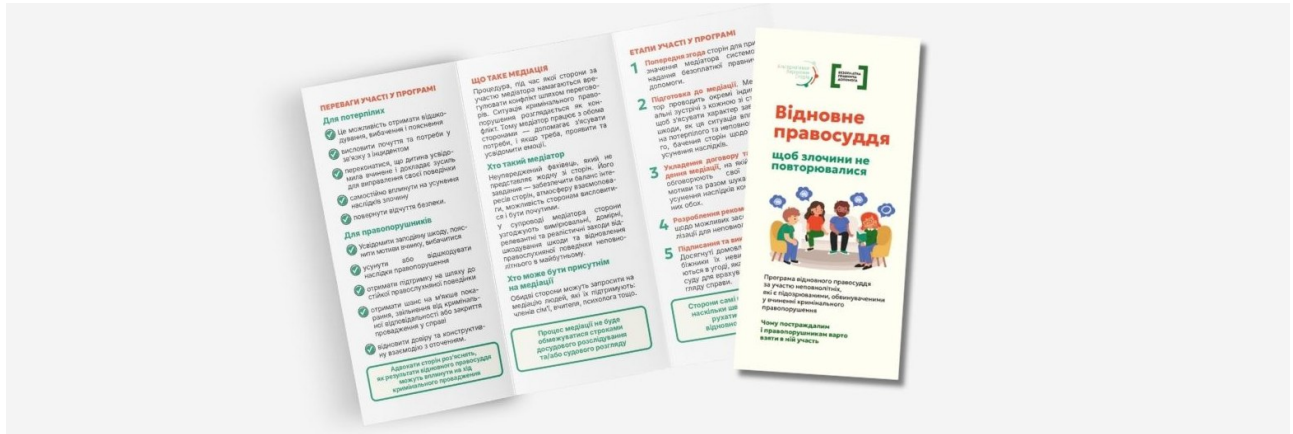
Аналіз результатів круглих столів свідчить про низький рівень обізнаності цільової аудиторії про суть, мету, завдання та наслідки Програми.

За підтримки проекту «Трансформаційне відновлення задля безпеки людей в Україні», що фінансується Урядом Японії та впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН) розроблено покрокову інформацію, яку викладено у

візуалізованих [інформаційних брошурах](#) для потерпілого та неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого), що розміщуються на сайті системи надання БПД.

За підтримки проєкту Програми підтримки ОБСЄ для України «Підвищення доступу до юстиції через безоплатну правову допомогу» розроблено інформаційні триплети для населення «[Відновне правосуддя — щоб злочини не повторювалися](#)».

VI. Передумови затвердження Програми

З 2019 по 2023 роки на базі системи надання БПД реалізовувався пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 року № 172/5/10). У 2019 році реалізація пілотного проєкту розпочалась у шести регіонах України: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. За підсумками реалізації у квітні 2020 році пілотний проєкт було поширено на всю територію України.

Пілотний проєкт ґрунтувався на відновних підходах у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми, і включав в себе скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними кримінальних правопорушень з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу (за наявності законодавчих підстав), а також ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням.

Необхідність застосування такого підходу за участю неповнолітніх, які опинилися у контакті з законом, була закріплена у Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р.

Пілотний проєкт було запроваджено за підтримки Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, а також до 2021 року під-

тримувався Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Медіація була ключовим інструментом на шляху досягнення мети цього пілотного проєкту. В межах пілотного проєкту медіація застосовувалася для того щоб спробувати врегулювати конфлікт у кримінальному провадженні між потерпілим та неповнолітнім підозрюваним, а також організувати комунікацію між сторонами конфлікту про можливість визначення, обрання та узгодження заходів ресоціалізації неповнолітнього, який бере на себе відповідальність за наслідки вчиненого кримінального правопорушення.

Пілотним проєктом активно користувалися прокурори окружних прокуратур, як процесуальні керівники досудового розслідування. За механізмом пілотного проєкту, який затверджувався у 2019 році, прокурор інформував неповнолітнього, який підозрюється у вчиненні кримінального проступку або нетяжкого злочину, та його законного представника, а також потерпілу сторону, про можливість взяти участь у Програмі. Якщо сторони давали попередню згоду на Програму, прокурор передав згоди сторін до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі — Центр).

Центр:

- перевіряв чи передані згоди сторін відповідають умовам участі у пілотному проєкті;
- видавав доручення посереднику для проведення медіації;
- організовував зустрічі сторін та посередника;
- взаємодіяв з установами, організаціями, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію. В тому числі взаємодіяв з уповноваженими органами пробації щодо отримання загальної інформації про дитину, зокрема її соціально-психологічної характеристики, криміногенних потреб, отримання консультативної підтримки з питань визначення та обрання заходів ресоціалізації для неповнолітнього.

Посередник міг проводити медіацію з урахуванням вікових особливостей, розумових здібностей дитини, потреб та інтересів дитини, усвідомлення нею значення своїх дій під час участі в процедурі медіації. У разі досягнення домовленостей між сторонами, посередник направляв письмову угоду за результатами Програми до Центру. Центр опрацьовував таку угоду, готував на її основі інформацію щодо результатів участі неповнолітнього у пілотному проєкті та надсилав її прокурору для врахування при прийнятті рішення щодо закінчення досудового розслідування. Якщо така угода надходила після закінчення досудового розслідування, сторони самостійно могли подати її до суду.

За даними системи надання БПД, за період реалізації Програми з 2019 по листопад 2023 року, прокурори поінформували 1254 неповнолітніх, їх законних представників про можливість участі у пілотному проєкті та передали до Центрів 517 згод сторін на участь в ньому. Центри прийняли 495 рішень про застосування Програми та видали 497 доручень посередникам для проведення медіації. Було укладено 376 угод про застосування Програми, 352 неповнолітніх успішно її пройшли.

На початку впровадження пілотного проєкту в системі надання БПД була відсутня бюджетна програма для оплати послуг медіації. В той же час, за наявності в системі БПД бюджетної програми «Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги», механізму укладання контрактів (договорів) з адвокатами, включеними до Реєстру

адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, було прийнято рішення навчити пул адвокатів базовим навичкам медіації для врегулювання конфліктів у кримінальному провадженні. Понад 120 адвокатів були навчені тренерами громадської організації «Інститут миру і порозуміння», які мали досвід реалізації в Україні відновного правосуддя. Навчання проводилося за підтримки Представництва дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Отже, пілотний проєкт визначав, що медіацію проводить посередник з числа адвокатів, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, та пройшли навчання з реалізації Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

Оплата послуг посередників протягом перших 6-ти місяців здійснювалася за рахунок Представництва дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Надалі, за пропозицією системи БПД, у порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, який затверджено Кабінетом Міністрів України, було внесено зміни щодо можливості оплати їх роботи за проведення медіації у межах пілотного проєкту.

Поряд з цим, у 2021 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію», яким визначено, що медіацію проводить медіатор. Цим же законом визначено статус та вимоги до медіатора.

В зв'язку з цим, система надання БПД та Міністерство юстиції України працювали над тим, щоб унормувати медіацію в системі БПД, зокрема привести акти, які її регулюють, у відповідність до Закону України «Про медіацію», в тому числі прийняти постанову Кабінету Міністрів України про оплату послуг з медіації медіаторам, які залучаються Центрами.

Одна з ключових цілей, що була поставлена в питаннях унормування медіації в системі надання БПД, було формування системи, яка дозволить залучати до проведення медіації медіаторів з різним професійним бекграундом (правники, психологи, педагоги тощо), не обмежуючи залучення Центрами медіаторів виключно з числа адвокатів.

Так, 02 вересня 2022 року Кабінетом Міністрів України було покладено на Мін'юст завдання визначити механізм відбору медіаторів для надання послуг з медіації, яку будуть забезпечувати Центри, та визначити порядок ведення реєстру медіаторів. Кабінетом Міністрів України також було встановлено розмір оплати послуг медіаторів, які залучаються Центрами.

Протягом 2022-2023 років Координаційним центром з надання правничої допомоги було сформовано реєстр медіаторів (повна назва — Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги), визначено порядок підтвердження спеціалізації медіаторів у відновному правосудді за участю неповнолітніх, сформовано у структурі Центрів спеціальні відділи забезпечення проведення медіації. До реєстру увійшли медіатори, що мають різну вищу освіту, є правниками, адвокатами, психологами, педагогами, суддями у відставці, нотаріусами.

Було проаналізовано, що практична реалізація пілотного проєкту з 2019 року супроводжувалася різним трактуванням щодо її прямого відношення до процесу відновного правосуддя, який використовується у багатьох передових країнах світу для гуманістичного підходу реакції на злочин та його наслідки. Адже назва пілотного проєкту та його положення прямо не відображали те,

що проєкт стосується процесу відновного правосуддя. Крім того, не рідко назва пілотного проєкту формувала у стейкхолдерів системи надання БПД бачення того, що начебто він в першу чергу застосовується для неповнолітніх, які вчинили правопорушення і дитина має бути виведена з кримінального процесу. За цим, нерідко втрачався сенс у перевагах участі потерпілої сторони, начебто інтереси підозрюваного ставилися вище інтересам потерпілого, який мав дати шанс дитині на друге життя, тоді як реалізація принципів відновного правосуддя має балансувати рівність інтересів як потерпілого, так і правопорушника.

Пілотний проєкт ускладнювався тим, що сторони кримінально-правового конфлікту не знали про можливість участі в ньому на ранній стадії досудового розслідування.

Сторони кримінально-правового конфлікту могли дізнатися про можливість участі у проєкті на різних стадіях досудового розслідування, зокрема тоді, коли дізнавачами або слідчими вже було подано прокурору на затвердження складаний ними обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру.

Відповідно, якщо прокурор приймав рішення про закінчення досудового розслідування без врахування результатів участі у пілотному проєкті, зокрема результатів процедури примирення та ресоціалізації, це значно впливало на те, чи будуть мати підозрювані та потерпілі бажання далі брати участь у пілотному проєкті.

Процес ускладнювався і тим, що загальний строк здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків складає 20 днів, медіація могла розпочатися наприкінці цього строку, відповідно в таких випадках матеріали кримінального провадження передавалися до суду без урахування інформації за результатами медіації у межах пілотного проєкту.

Крім того, за наслідками введення в Україні воєнного стану, 03 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». З цього часу неповнолітні, які вчиняли крадіжки та грабежі (близько 80% від загальної кількості правопорушень), не могли взяти участь у проєкті, оскільки такі правопорушення стали кваліфікуватися як тяжкі злочини.

Участь у пілотному проєкті пропонувалася лише неповнолітньому підозрюваному. Можливість участі у програмі неповнолітнього у статусі обвинуваченого не була врегульована. Умови участі були обмежені класифікацією кримінального правопорушення (тільки кримінальні проступки і нетяжкі злочини), а також повторністю вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім.

Також не було врегульоване питання можливості адвокату (захиснику, представнику потерпілого) ініціювати участь свого підзахисного/клієнта у програмі відновного правосуддя.

Що змінилося у новій програмі відновного правосуддя.

Програма відновного правосуддя:

- включає термінологію, яка відповідає Закону України «Про медіацію», а також актам законодавства, що регулюють питання залучення медіаторів з Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної

правничої допомоги;

- визначає терміни «відновне правосуддя у межах Програми», «ресоціалізація неповнолітнього», «додаткові засоби ресоціалізації та розвитку неповнолітнього», «реінтеграція неповнолітнього та потерпілого у межах Програми», «угода за результатами медіації у межах Програми»;
- визначає, що відновне правосуддя за цією програмою проводиться саме у формі медіації (за загальною світовою практикою відновне правосуддя може застосовуватися у формі сімейної конференції, посередництва, кола правосуддя, конференції жертв і правопорушників та інше);
- конкретизує мету та завдання програми, при цьому, розмежував виведення неповнолітнього з кримінального процесу та участі у процесі відновного правосуддя;
- удосконалює підхід надання сторонами конфлікту свідомої згоди на участь у програмі, шляхом залучення до цього процесу медіатора.

Програма не обмежена строками здійснення досудового розслідування та судового розгляду.

Серед нововведень проєкту також — можливість:

- брати участі у відновному правосудді не лише неповнолітнім підозрюваним, а й неповнолітнім обвинуваченим;
- брати участі у відновному правосудді не лише неповнолітнім, які вперше вчинили кримінальні проступки та нетяжкі злочини, а й тяжкі злочини (неповнолітні, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні тяжких злочинів за кваліфікацією статей 185, 186 Кримінального кодексу України, що найчастіше вчиняються неповнолітніми, зможуть брати участь у Програмі);
- ініціювати застосування механізму відновного правосуддя слідчим, дізнавачем, а прокурором лише якщо ним буде встановлено, що слідчий або дізнавач не поінформували неповнолітнього та його законного представника, потерпілого та його законного представника про можливість участі у програмі;
- ініціювати застосування механізму відновного правосуддя захисником неповнолітнього, представником потерпілого у кримінальному провадженні;
- залучати до двох медіаторів у разі участі двох або більше неповнолітніх, в тому числі якщо неповнолітньою особою є потерпіла сторона;
- визначати спільний механізм взаємодії між системою надання БПД та Державною установою «Центр пробації» для досягнення мети програми;
- залучати для реалізації мети програми психологів, за умови їх наявності, в порядку, визначеному Координаційним центром з надання правничої допомоги;
- запровадити порядок проведення моніторингу програми відновного правосуддя;
- збільшити кількість кримінальних проваджень, в яких під час досудового розслідування та судового розгляду будуть братися до уваги наслідки застосування відновного правосуддя поряд з дотриманням усіх вимог законодавства України про кримінальну відповідальність.

Як відбувається реалізація програми відновного правосуддя у формі медіації:

Програма може бути застосована у разі:

- наявності потерпілої сторони — фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;
- наявності неповнолітнього, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення;
- визнання неповнолітнім факту наявності події кримінального правопорушення;
- згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого і потерпілого на участь у Програмі.

З метою реалізації Програми проводиться медіація між потерпілим та неповнолітнім, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення. Домовленості фіксуються укладанням угоди за результатами медіації.

Проведення медіації забезпечують МРЦ, шляхом залучення медіатора, включеного до відповідного Реєстра медіаторів.

